

66

Vol. 33
Spring 2025
P.P: 93-112

Research Paper

Received:
11 August 2024
Revised:
23 December 2024
Accepted:
23 April 2025
Published:
23 July 2025

ISSN: 2251-6972
E- ISSN: 2645-5196

Analyzing the components of civilization building in universities and higher education from the perspective of Imam Khomeini (RA)

Mohammad nabizadeh¹ | Maryam Moeini² | Ali Adibinia³

DOR: 20.1001.1.22516972.1404.33.66.4.4

Abstract

In today's societies, universities and higher education centers are considered one of the most key structural institutions for comprehensive development and growth. Because the transformation of societies is tied to the education of the people of that society, and based on the educational and training system of a society, social order and discipline take on an institutional form, and the general public, especially the youth, move towards a culture of progress and development. In this regard, the aim of the present study is to examine the components of civilization-building in universities and higher education from the perspective of Imam Khomeini (RA). This study was conducted using the meta-synthesis method, which used the seven-step Sandelowski and Barroso meta-synthesis method for data analysis, and based on the resource search strategy, 29 sources out of 312 sources were suitable for the final meta-synthesis. The research findings also include 8 main categories including independence, insight and conscious action, humanization, scientific expertise, knowledge of religious principles, elevation of the country, people-centeredness, and unity, which were compiled into a coherent framework of Imam Khomeini's statements during the years of the revolution, and ultimately suggestions were presented to policymakers in the field of higher education.

Keywords: University, civilization-building university, civilization-building, higher education, Imam Khomeini (RA).

1. Lecturer, Faculty of Culture and Social Sciences, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran
Email: kpnabizd@ihu.ac.ir
2. Corresponding author: Master's student in Educational Planning, Faculty of Culture and Soft Power Production, Imam Hossein (AS) University, Tehran, Iran.
Email: moeeni@ihu.ac.ir
3. Master of Public Administration, Faculty of Management, University of Tehran, Tehran, Iran.

Cite this Paper: Nabizadeh, Mohammad, Moeini, Maryam, & Adibinia, Ali. (1404). Analysis of the components of civilization building in universities and higher education from the perspective of Imam Khomeini (RA). Research on Islamic Education Issues, 33(66), 93–112.

Publisher: Imam Hossein University

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

© Authors

تحليل عناصر البناء الحضاري في الجامعات والتعليم العالي

من وجهة نظر الإمام الخميني (رض)

محمد نبي زاده^١ | مريم معيني^٢ | علي ادبي نيا^٣

DOR: 20.1001.1.22516972.1404.33.66.4.4

الملخص

في مجتمعات اليوم، تعتبر الجامعات ومراكز التعليم العالي واحدة من المؤسسات البنيوية الأكثر أهمية للتنمية الشاملة والنمو. لأن تحول المجتمعات مرتبط بتربية أبناء ذلك المجتمع، وبناء على نظام التعليم والتدريب في المجتمع، فإن النظام والانضباط الاجتماعيين يتخذان شكلاً مؤسسياً، ويتحرك عامة الناس، وخاصة الشباب، نحو ثقافة التقدم والتطور. وفي هذا الصدد تهدف هذه الدراسة إلى دراسة عناصر بناء الحضارة في الجامعات والتعليم العالي من وجهة نظر الإمام الخميني (رض). تم إجراء هذا البحث باستخدام أسلوب الميتا-إيثنوغرافيا. لتحليل المعلومات، تم استخدام طريقة التوليف السبع خطوات لساندولوفسكي وباروسو. وبناء على استراتيجية البحث عن المصدر، كان ٢٩ مصدراً من أصل ٣١٢ مناسباً لعملية التوليف النهائي. وتتضمن نتائج البحث أيضاً ٨ فئات رئيسية بما في ذلك الاستقلال، والبصيرة والعمل الواعي، والإنسانية، والخبرة العلمية، ومعرفة المبادئ الدينية، ورفعة البلاد، وتركيز الشعب، والوحدة، والتي تم تجميعها في إطار متماسك من تصريحات الإمام الخميني خلال سنوات الثورة، وفي النهاية تم تقديم الاقتراحات إلى صناع القرار في مجال التعليم العالي.

الكلمات الرئيسية: الجامعة، بناء الحضارة، الجامعة، بناء الحضارة، التعليم العالي، الإمام الخميني (رض)

السنة ٣٣

ربيع ١٤٠٤

صن: ١١٢ - ٩٣

تاريخ الاستلام: ١٤٤٦ / ٢ / ٦

تاريخ المراجعة: ١٤٤٦ / ٦ / ٢١

تاريخ القبول: ١٤٤٦ / ٦ / ٢١

تاريخ النشر: ١٤٤٧ / ١ / ٢٧

ISSN: 2251-6972
E- ISSN: 2645-5196

١. محاضر في كلية الثقافة الاجتماعية وإنتاج القوة الناعمة، جامعة الإمام الحسين (ع)، طهران، إيران.

٢. المؤلف المراسل: طالب ماجستير في التخطيط التربوي، كلية الثقافة وإنتاج القوة الناعمة، جامعة الإمام الحسين (ع)، طهران، إيران.
moeeni@ihu.ac.ir

٣. ماجستير في الإدارة العامة، كلية الإدارة، جامعة طهران، طهران، إيران.

الاقباس: نبي زاده، محمد معيني، مريم، وأديب نيا، علي. (١٤٠٤). تحليل عناصر بناء الحضارة في الجامعات والتعليم العالي من منظور الإمام الخميني (رض). بحوث في

قضايا التعليم الإسلامي، ٣٣(٦٦): ٩٣-١١٢. DOR: 20.1001.1.22516972.1404.33.66.4.4

الناشر: جامعة الامام الحسين (ع) © المؤلفون
المؤلفون هذه المقالة متاحة لك بموجب رخصة المشاع الإبداعي (CC BY).

۶۶

سال سی سوم
بهار ۱۴۰۴
صص: ۹۳ - ۱۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱

شابا چاپی: ۶۹۷۲-۲۲۵۱
الکترونیکی: ۵۱۹۶-۲۶۴۵

نشریه علمی پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی

واکاوی مولفه‌های تمدن‌سازی در دانشگاه و آموزش عالی

از دیدگاه امام خمینی^(ره)

محمد نبی‌زاده^۱ | مریم معینی^۲ | علی ادیبی نیا^۳

DOR: 20.1001.1.22516972.1404.33.66.4.4

چکیده

در جوامع امروزی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به عنوان یکی از کلیدی‌ترین نهادهای ساختاری، در جهت توسعه و رشد همه جانبه به شمار می‌رود. چرا که تحول جوامع با آموزش انسان‌های آن جامعه گره خورده است و بر اساس نظام آموزشی و تربیتی یک جامعه، نظم و انضباط اجتماعی حالت نهادی به خود می‌گیرد و عامه مردم خصوصاً جوانان به طرف فرهنگ ترقی و توسعه حرکت می‌کنند. در همین راستا هدف پژوهش حاضر بررسی مولفه‌های تمدن‌سازی در دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی^(ره) می‌باشد. این پژوهش با روش فراترکیب انجام شد که برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، از روش هفت مرحله‌ای فراترکیب سندلوسکی و باروسو استفاده شد که مبتنی بر راهبرد جستجوی منابع، ۲۹ منبع از ۳۱۲ منبع برای فراترکیب نهایی مناسب بود. یافته‌های پژوهش نیز ۸ مقوله اصلی شامل استقلال، بصیرت و اقدام آگاهانه، انسان‌سازی، تخصص علمی، شناخت مبانی دینی، اعتلای کشور، مردم محوری و وحدت می‌باشد که در قالب یک چارچوب منسجم از بیانات امام خمینی در طول سال‌های انقلاب تدوین و در نهایت پیشنهاداتی به سیاست‌گذاران حوزه آموزش عالی ارائه گردید.

کلیدواژه‌ها: دانشگاه، دانشگاه تمدن‌ساز، تمدن‌سازی، آموزش عالی، امام خمینی^(ره).

۱. مدرس دانشکده فرهنگی اجتماعی و تولید قدرت نرم، دانشگاه جامع امام حسین^(ع)، تهران، ایران.

۲. نویسنده مسئول: دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده فرهنگی و تولید قدرت نرم، دانشگاه جامع امام حسین^(ع)، تهران، ایران.
moeeni@ihu.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

استناد: نبی‌زاده، محمد، معینی، مریم، & ادیبی نیا، علی. (۱۴۰۴). واکاوی مولفه‌های تمدن‌سازی در دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی^(ره). پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۳۳(۶۶)، ۹۳-۱۱۲.
DOR: 20.1001.1.22516972.1404.33.66.4.4

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه جامع امام حسین^(ع)

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

امروزه آموزش عالی بخش اعظم سیستم کلان تربیتی کشورهای جهان را به خود اختصاص داده است به نحوی که کشورهای پیشرفته برنامه‌های بلندمدت و هزینه‌های قابل توجهی را به این موضوع اختصاص داده‌اند. این مساله در کشور ایران که آمیخته با فرهنگ غنی اسلامی می‌باشد دارای اهمیتی دوجندان می‌باشد و مساله آموزش عالی پس از انقلاب اسلامی رویکردی متفاوت داشته است و مبتنی بر مبانی فلسفی اسلامی برگرفته از مفاهیم ناب اسلام و قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت می‌باشد به نحوی که بنیان‌گذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره)، دانشگاه را کارخانه انسان‌سازی معرفی می‌نماید و معتقد است که راه اصلاح جامعه از اصلاح دانشگاه و آموزش عالی می‌گذرد. از سویی در سالهای پیش از انقلابی اسلامی دانشگاه‌ها بر اساس مبانی غربی شکل گرفت و پس از انقلاب اسلامی نیز علی‌رغم انقلاب فرهنگی و اصلاحات اساسی در آموزش عالی، هنوز نیز ردپای تفکر غربی در محتوا و الگوهای رفتاری آموزش عالی دیده می‌شود به نحوی که در سالهای اخیر با فتنه‌های صورت گرفته در داخل کشور از سوی دشمنان انقلاب اسلامی ایران شاهد رفتارهای نابه‌هنجار برخی اساتید و دانشجویان بودیم که ناشی از تهاجم فرهنگی دشمن در سال‌های اخیر بوده است.

علاوه بر این، بخشی از چالش‌ها ناشی از کاستی‌های درونی سیستم است. به‌باور کارشناسان، یکی از الزامات اساسی برای تحقق اهداف برنامه‌های توسعه کشور در حوزه آموزش عالی، اتخاذ نگرشی پویا و پیشرو نسبت به گسترش دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی می‌باشد. مطالعات حاکی از آن است که در طول برنامه اول توسعه، آموزش عالی از رسالت اصلی خود فاصله گرفته است. چنین وضعیتی می‌تواند تبعات نامطلوبی برای پیشرفت کشور به همراه داشته باشد. کاهش استانداردهای کیفی آموزش عالی همگام با رشد کمی دانشجویان، اثرات مخربی بر ارتقای توان علمی و حرفه‌ای جامعه خواهد داشت. همچنین فاصله گرفتن نظام دانشگاهی از مبانی تفکر علمی، ظرفیت‌های نسل جوان را با آسیب‌های جدی مواجه خواهد ساخت (یمینی، ۱۳۹۲). به نظر می‌رسد نهاد دانشگاه در مجموعه فرهنگی نظام جمهوری اسلامی، ضرورت یک برنامه ریزی منسجم، فراگیر و پایدار را برای اصلاح فضای فرهنگی آن و بالتبع فضای فرهنگی اجتماع آشکار می‌سازد

و مبانی فلسفی آموزش عالی می تواند در این عرصه موثر واقع شود و الزاماتی همچون توده ای شدن نظام آموزش عالی و افزایش دانشجو، محور قرار گرفتن توسعه فرهنگی، لزوم ایفای نقش آموزشی دانشگاهی در تبیین و اشاعه مفاهیم اساسی اسلامی و انسانی، نقش محوری فرهنگ در قانون اساسی و سیاستهای جمهوری اسلامی ایران، افزایش سطح تعامل و تماس میزان جامعه و دانشگاه و نیازهای جدید فکری و فرهنگی دانشجویان و ضرورت پاسخگویی به ایشان، ضرورت برنامه ریزی فرهنگی و اجتماعی و شناسایی شاخص های مربوط به آن را در دانشگاه مضاعف می کند (هادوی نژاد و همکاران، ۱۳۹۸).

بر همین اساس پژوهش حاضر مورد توجه پژوهشگر قرار گرفت و سوال اساسی که در این پژوهش به آن پرداخته خواهد شد این است که مولفه های تمدن سازی در دانشگاه و آموزش عالی تمدن ساز از دیدگاه امام خمینی (ره) چه می باشد؟

مبانی نظری

آموزش عالی شامل کلیه آموزش های پس از دوران متوسطه می باشد که در مؤسسات آموزشی دانشگاهی و دارای مجوز دولت می باشد. آموزش عالی دارای سطوح متفاوتی در مقطع معمولی و تحصیلات تکمیلی می باشد. از جهت مدت زمانی دوره های آموزشی آموزش عالی، برخی از دوره ها به صورت کوتاه مدت (پلی تکنیک، کالج های راهنمایی، و اشکال مختلف دانشکده های تخصصی فنی) که ۲ تا ۳ سال طول می کشند می باشد و برخی دیگر بلند مدت می باشد. امروزه دوره های مجازی و غیر حضوری که از فناوری اطلاعات استفاده می کنند نیز از در آموزش عالی از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند. مؤسسات آموزش عالی - که برجسته ترین آنها دانشگاه ها هستند - در مجموع سه وظیفه دارند. اینها علاوه بر آموزش، پژوهش هستند و به جامعه کمک می کنند. تحقیق سطح بالاتری از آموزش را ممکن می سازد و آموزش نیز به نوبه خود منابع انسانی را برای انجام تحقیق توسعه می دهد. اخیراً کمک به جامعه به طور فزاینده ای از مؤسسات آموزش عالی خواسته شده است. این بدان معناست که مؤسسات آموزش عالی باید فعالیت هایی داشته باشند تا اطمینان حاصل کنند که دانش انباشته مستقیماً به جامعه بازگردانده می شود (Naik, 2019).

آموزش عالی از منظر امام خمینی

از نظر امام خمینی (ره) مبداء همه تحولات و مقدرات یک کشور، دانشگاه است؛ و دانشگاه است که یک کشور را اصلاح یا تباه می‌کند؛ و ایشان تاکید می‌کنند که ما باید دانشگاه اسلامی داشته باشیم؛ بدین معنی که دانشگاه‌ها باید استقلال داشته باشند و وابسته به شرق و غرب نباشند. و این مسأله را به استادان و دانشجویان توجه می‌دهند که دانشگاه‌ها و در نهایت مملکت به دست اجانب و منفعت‌طلبان نیفتد. در ضمن بیان می‌دارند که دانشگاه‌ها دو کار عمده دارند: یکی، تربیت و اصلاح انسانها؛ و دیگر، تربیت دانشمندان و متخصصان. از نظر حضرت امام (رحمت الله علیه) هر دو کار باید در کنار یکدیگر انجام شود و ضمن اشاره به توسعه مراکز علمی و تحقیقاتی و تهیه امکانات و تشویق مخترعان و مکتشفان و متخصصان متعهد، جوانان را به پایداری در تحقق این امور و ایستادگی در برابر انحرافها از این اصول وامی‌دارند (موسوی، ۱۳۸۷).

امام خمینی (ره) برای دانشگاه، دانشگاهیان و دانشجویان، پیامها و سخنانی بیان فرموده‌اند که اگر با دقت و از ابعاد گوناگون تجزیه و تحلیل شوند، راه نجات یک ملت و کشور در دنیا و آخرت مشخص و در صورت عمل به آن رهنمودها، این نجات محقق می‌شود. ایشان در بیانات متعدد خویش با عبارات گوناگون این مطلب را متذکر شده‌اند که «دانشگاه، مبداء همه تحولات است». هم چنین در مواردی دیگر با بکارگیری اصطلاحات «مقدرات» و «سرنوشت»، دانشگاه را منشاء این مقدرات و سرنوشت می‌دانند و آن را در رأس امور می‌خوانند؛ از جمله: «مقدرات این مملکت، دست این دانشگاهی‌هاست»، «از دانشگاه [است که] باید سرنوشت یک ملت تعیین شود» (صحیفه امام، ج ۸: ۶۱). و دانشگاه که رأس امور هست و تقدیرات یک کشوری، مقدرات یک کشوری بسته به وجود آنهاست، باید جدیت کنند که روی خودشان را از غرب و شرق برگردانند.

دانشگاه از دیدگاه امام خمینی (رحمت الله علیه) آن قدر اهمیت دارد که اگر نقش واقعی خود را نداشته باشد، همه چیز مملکت از دست خواهد رفت. ایشان در جمله‌ای این اهمیت را گوشزد کرده‌اند: «اگر دانشگاه را ما سست بگیریم و از دست برود، همه چیزمان از دستان رفته است» (صحیفه امام، ج ۸: ۱۴۱). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که دانشگاه هم منشاء دردها و

فسادهای موجود و هم منشاء اصلاح کشور است و بسته به اینکه دانشگاه ها، استادان و دانشجویان چه جهت گیریایی داشته باشند، ثمرات آن نیز مشخص خواهد شد.

ایشان در بیانی دیگر درخصوص اهمیت دانشگاه فرموده اند: ما ۷۰ سال است یا بیشتر که دانشگاه داریم از زمان امیرکبیر تا حالا ما مدرسه داشتیم دانشگاه داریم نگذاشتید که این دانشگاه ها درست درس بخوانند فرهنگ ما فرهنگ استعماری است فرهنگی است که درست کردند آنها برای ما تحصیل بکنند آنها نمی گذارند که ما رشد بکنیم آنها دستشان را بردارند ایرانی کمتر از این ها نیست ایرانی هم رشد می کند اما شما نمی گذارید که ما رشد کنیم برای اینکه اگر ما رشد کنیم منافع شمادر خطر است شما می خواهید همه شرق را بخورید و همه شرق را عقب نگه دارید عقب نگه داشتن برای خوردن مال شرق است و شما شرق را دارید عقب نگه می دارید که هرچه دارند بخورید هر جا یک ماموری گذاشتند سر آن در مملکت ما هم که مامور برای وطن آقای شاه است که می بینید چه کرده و چه می کند (صحیفه امام، ج ۴: ۹۱).

از طرفی تنها نظام تربیتی که تمام ابعاد وجودی انسان را مدنظر قرار داده و او را به بالاترین درجات کمال، سعادت و آرامش رهنمون می سازد، مکتب تربیتی اسلام است. این مکتب الهی با ظهور آموزگاران همچون پیامبران الهی، رسالت هدایت بشر را بر عهده گرفته است. تنها در پرتو این نظام تربیتی است که انسان به جایگاهی دست می یابد که نخستین گام در مسیر علم، شناخت پروردگار است و در پایان این راه، به این حقیقت والا می رسد که جز خدا هیچ وجودی حقیقی نیست. چنان که در روایتی آمده است: «اول العلم معرفت الجبار و آخر العلم تفویض الامر الیه» (نخستین مرحله علم، شناخت خداوند متعال است و آخرین مرحله، سپردن همه امور به او). این همان تهذیب نفس است که به فرموده امام خمینی (ره) مقدم بر تعلیم است و باید در صدر برنامه های تربیتی اسلام قرار گیرد (شیراوند و عبدی، ۱۳۸۹). از دیدگاه ایشان، خودسازی و انسان سازی از بنیادی ترین اصول تربیتی در مکتب اسلام به شمار می رود و این رسالتی خطیر است که دانشگاه ها و مراکز آموزشی باید بر دوش گیرند. امام خمینی (ره) تحقق مدینه فاضله را تنها در گرو تربیت صحیح اسلامی تمامی افراد جامعه می دانستند.

پیشینه پژوهش

یکی از ارکان آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی (ره) اساتید دانشگاه می باشد در همین خصوص و در پژوهشی با عنوان «ویژگی‌های استاد دانشگاه در آموزش عالی ایران مبتنی بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری؛ یک مطالعه داده‌بنیاد» (خلیلی، ۱۴۰۱)، به تبیین ویژگی‌های استاد دانشگاه در آموزش عالی ایران مبتنی بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری جامعه آماری اختصاص به تمامی بیانات مقام معظم رهبری از سال ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۸/۰۹/۳۰ پرداخته است.

رحیمی پطروودی (۱۳۹۰) در پژوهش دیگری به بررسی پاسخ این سوال پرداخته اند که مفهوم و ماهیت دانشگاه اسلامی و شاخص‌های آن از دیدگاه امام خمینی (ره) چه می‌باشند؟ و این پژوهش با روشی تحلیلی تلاش می‌کند این فرضیه را اثبات نماید که؛ امام خمینی (ره) با رویکردی جامع گرایانه، مفهوم و ماهیت دانشگاه اسلامی را براساس نگاهی بومی و اسلامی از یک سو و افزایش کارآمدی دانشگاه در حل مشکلات کشور از سوی دیگر ترسیم می نماید.

در پژوهش دیگر رضائی (۱۳۹۲) بررسی کرده، اسلامی شدن دانشگاه از شاخصه های مهم اسلامی شدن جامعه و درنهایت اسلامی شدن زندگی بشر است. و به تعبیر رهبر معظم انقلاب، از نان شب دانشگاه واجب تر است. آنچه تاکنون در رابطه با اسلامی شدن دانشگاه ها انجام گرفته است؛ به بیان بزرگان این عرصه، کافی و مطلوب نیست و در حوزه اجرا و عمل و تدوین برنامه های اجرایی، فعالیت های چشم گیری دیده نمی شود. نویسنده در این پژوهش با استفاده از آموزه های قرآن کریم، روایات و سیره چهارده معصوم (علیهم السلام)، بیانات امام خمینی (ره)، آیت الله خامنه ای، اساتید و بزرگان حوزه و دانشگاه، به تدوین برنامه‌ای نوین و اجرایی برای دانشگاه های ایران اسلامی می پردازد. البته دراین پژوهش تکیه بر آراء رهبر معظم انقلاب می باشد. خصوصیات علم در دانشگاه اسلامی، ویژگی دانشگاهیان دانشگاه اسلامی، فضای دانشگاه اسلامی، از جمله موارد بررسی شده در این پژوهش می‌باشند. نتیجه گیری باتوجه به این پژوهش، دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که علم آن اجتهادی و پالایش شده، عالم و متعلم آن دارای نیت الهی و نو اندیش و فضای حاکم بر دانشگاه مانند فضای مسجد، تعبد محور باشد. همه امور در این دانشگاه به یک سو حرکت می کنند و هدف اسم رب است. (رضائی، ۱۳۹۲).

نجان طوسی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان "دانشگاه و طراحی نظام مطلوب دانشگاهی" به بررسی یکی از اساسی‌ترین دغدغه‌های نظام آموزش عالی پرداخته‌اند. این مطالعه با استناد مستقیم به اندیشه‌های رهبران انقلاب اسلامی، الگوی "دانشگاه تراز انقلاب اسلامی" را تبیین کرده و ویژگی‌ها و کارکردهای آن را مشخص نموده است. برای دستیابی به این هدف، پژوهشگران بیانات، پیام‌ها و سیاست‌های امام خمینی (ره) از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۶۸ و آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از خرداد ۱۳۶۸ تا خرداد ۱۳۹۶ را مورد بررسی قرار داده‌اند. با به‌کارگیری روش کیفی تحلیل مضمون، در مرحله نخست ۴۳۳۵ مضمون پایه (شناسه) استخراج شد که پس از تحلیل، در ۳۲۸ مضمون سازمان‌دهنده (شاخص) دسته‌بندی گردید. در نهایت، این مضامین در قالب ۱۷ مضمون فراگیر (مؤلفه) و در پنج بُعد اصلی «پیامدها»، «نتایج»، «خروجی‌ها»، «فرایندها» و «سرمایه‌ها و زیرساخت‌ها» سازماندهی شدند. یکی از وجوه تمایز این الگو، جامعیت آن در بازتاب اندیشه‌های رهبران انقلاب اسلامی و هماهنگی با مدل‌های برنامه‌ریزی، مدیریت و ارزیابی راهبردی است که امکان اجرا و پایش مستمر پیشرفت آن را فراهم می‌سازد.

همانگونه که ملاحظه گردید هیچ کدام از این پژوهش‌ها به صورت جامع به واکاوی مؤلفه‌های تمدن‌سازی در دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی (ره) نپرداخته‌اند و این پژوهش با فراترکیب پژوهش‌های پیشین به این مهم پرداخته است.

روش‌شناسی پژوهش

فراترکیب نوعی مطالعه کیفی می‌باشد که اطلاعات و یافته‌های مستخرج از سایر مطالعات کیفی مرتبط با موضوع پژوهش و یا مشابه آن را بررسی می‌کند و با رویکردی نظام‌مند، به کشف موضوعات جدید برای محققان می‌پردازد (ثورن، جنسن، کرنی، نوبلیت و ساندلوسکی، ۲۰۰۴). شناخته‌شده‌ترین الگوهای پیاده‌سازی روش فراترکیب شامل الگوی سه مرحله‌ای نوبلیت و هیر (۱۹۸۸)، الگوی شش مرحله‌ای والش و داوون (۲۰۰۵) و الگوی هفت مرحله‌ای ساندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷)، می‌باشد. در پژوهش حاضر از الگوی ساندلوسکی و باروسو استفاده شده است که در پژوهش‌های فراترکیب بیشتر از دیگر الگوها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در پژوهش حاضر تحلیل ۳۱۲ منبع داخلی و خارجی در حوزه مؤلفه‌های آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت ۲۹ منبع داخلی و خارجی برای تحلیل نهایی انتخاب شده‌اند. در این پژوهش داده به کمک روش اسنادی و ابزار یادداشت‌برداری

گردآوری شده‌اند. در روش اسنادی برای نگارش ادبیات تحقیق، از ابزار فیش‌برداری یا یادداشت‌برداری از منابع منتشر شده استفاده شده است. همچنین برای تحلیل داده‌ها و استخراج نتایج منابع در مرحله چهارم فراترکیب، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. به این معنا که با تحلیل و بررسی آثار و مطالعات پژوهشگران و صاحب‌نظران این حوزه، به دسته‌بندی ایده‌ها و نظریات آنها و ارائه چارچوب جدیدی از دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی^(ره) پرداخته شده است. علاوه بر این، برای استخراج مفاهیم، مؤلفه‌های پژوهش، از روش هفت مرحله‌ای فراترکیب (Sandelowski & Barroso, 2007) استفاده شده است که این هفت مرحله به ترتیب عبارت‌اند از:

شکل ۱. مراحل و روش کلی فراترکیب (Sandelowski and Barroso, 2007)

مرحله اول: تنظیم پرسش پژوهش

در مرحله اول، پرسشهای مبنایی، بر اساس داده‌های جدول ۱، مطرح و با پاسخ به آنها، محدوده کار مشخص شد تا محدودیت‌های احتمالی که زمینه‌ساز ابهام‌های احتمالی در مراحل بعدی پژوهش است، برطرف شود.

جدول ۱. پرسش‌های مرحله اول فراترکیب مبتنی بر ساندلوسکی و بارسو (۲۰۰۷)

پارامتر	پرسش‌های پژوهش کیفی فراترکیب
What (چیستی کار)	مطالعه منابع داخلی پیرامون دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی ^(ره)
Who (جامعه مورد مطالعه)	۳۱۲ منبع منتشر شده پیرامون دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی ^(ره)
When (بازه زمانی)	منابع علمی منتشر شده پیرامون دانشگاه و آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی ^(ره) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ شمسی
How (چگونگی روش)	روش‌ها و معیارهای انتخاب منابع، بررسی موضوعی منابع، یادداشت‌برداری، تحلیل، دسته‌بندی و مقوله‌بندی مفاهیم

در این مرحله با توجه به ماهیت و چیستی مسئله، فقط منابعی برای تحلیل انتخاب شدند که امام خمینی (ره) درباره مبانی فلسفی آموزش عالی و یا رسالت دانشگاه بحث کرده بودند. بعد از آن، منابع علمی منتشر شده در پایگاه های اطلاعاتی، مجله ها و موتورهای جستجو، طی سالهای ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ شمسی مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت، به چگونگی انتخاب روش ها، معیارهای تحلیل، دسته بندی و مقوله بندی مفاهیم مدنظر پرداخته شد.

مرحله دوم: بررسی نظام مند متون

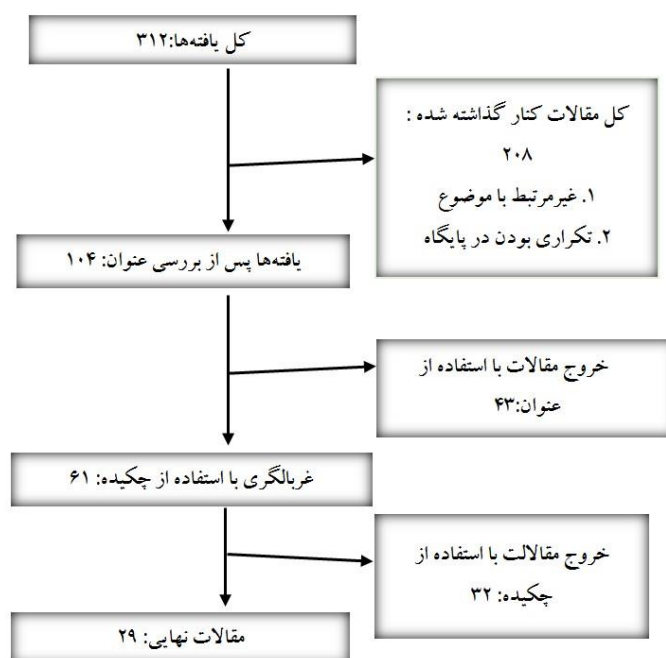
برای بررسی منابع علمی منتشر شده، کلیدواژه های مندرج در جدول ۲، در موتورهای جستجوی و پایگاه های داده های علمی همچون گوگل اسکالر، اسکوپوس، امرالد، تیلور و فرانسس و پایگاه های داده های علمی داخلی مانند نورمگز، مگیران و علم نت جستجو شده است. در مطالعات خارجی دیدگاه امام خمینی (ره) در خصوص دانشگاه و آموزش عالی کمتر مورد توجه و بررسی قرار گرفته بود به نحوی که در سه پایگاه علمی فرانسس و تیلور، امرالد و اسکوپوس هیچ مقاله ای در این مورد یافت نشد. لذا پژوهش حاضر بیشتر بر پایگاه های داده داخلی متمرکز شده است. در جدول چارچوب کلی جست و جوی واژگان شرح داده شده است.

جدول ۲، واژگان کلیدی جست و جو شده

تعداد	پایگاه داده خارجی				پایگاه داده داخلی			واژگان جست و جو	
	اسکوپوس	امرالد	فرانسس و تیلور	اسکالر	علم نت	مگیران	نورمگز	واژگان انگلیسی	واژگان فارسی
۲۰۷	۰	۰	۰	۱۴۲	۱۵	۴۲	۸	University from the perspective of Imam Khomeini	دانشگاه از منظر امام خمینی
۷	۰	۰	۰	۴	۰	۳	۰	Philosophical foundations of the university	مبانی فلسفی دانشگاه
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	Philosophical foundations of higher education	مبانی فلسفی آموزش عالی
۸۶	۰	۰	۰	۲	۱	۸	۷۵	The mission of the university	رسالت دانشگاه
۱۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۲	The mission of higher education	رسالت آموزش عالی
۳۱۲	مجموع مقالات اولیه یافت شده								

مرحله سوم: جست‌وجو و انتخاب منابع مناسب

در این مرحله، برای بررسی، تحلیل و انتخاب منابع مناسب، از الگوریتم معرفی شده در شکل ۱ استفاده شده است؛ به این معنا که منابع مدنظر، بر اساس عنوان، چکیده، محتوا و روش‌شناسی، بررسی شدند. برای دستیابی به منابع نهایی، از طریق مؤلفه روش‌شناسی، بر چهار معیار جامعه آماری، روش، جمع‌آوری داده، طرح تحقیق و نتایج تمرکز شد. سرانجام، ۵۲ منبع برای فراترکیب نهایی انتخاب شد که از این تعداد، ۴۶ منبع به زبان انگلیسی و ۶ منبع به زبان فارسی بود.

شکل ۱، فرایند غربالگری مقالات مرتبط

مرحله چهارم: استخراج نتایج منابع

در مرحله چهارم، بعد از گردآوری داده‌های منابع انتخاب شده، بر اساس مشخصات نام و نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار، نوع منبع، مؤلفه‌های مرتبط با شبکه‌های اجتماعی علمی و مشخصات روش‌شناختی (روش پژوهش، ابزار پژوهش و جامعه پژوهش) مشخص شد که از ۵۲

مدرک منتخب برای فراترکیب نهایی، ۴۶ عنوان از آنها انگلیسی بود و ۶ عنوان از آنها نیز مقاله فارسی بوده‌اند. شایان ذکر است که به دلیل محدودیت فضای لازم، جدول ۵۲ منبع انتخاب شده برای فراترکیب، اضافه نشده است اما در محتوای پژوهش به کلیه موارد پرداخته شده و در ارجاعات پایان متنی نیز قرار گرفته است.

مرحله پنجم: تجزیه و تحلیل و ترکیب یافته‌ها

در این مرحله، بعد از استخراج مقوله‌های اصلی از ۵۲ منبع منتخب که شامل ۱۱۰ کد اولیه بود، به استخراج و کدگذاری مقوله‌های اصلی، بعد از حذف کدهای تکراری از منابع انتخاب شده و بیان فراوانی و رتبه آنها مطابق جدول ۳، پرداخته شد. در کل، ۹۲ کد از منابع در دست مطالعه استخراج شد که در ۸ مقوله اصلی قرار گرفت.

جدول ۳، کدگذاری مقوله‌های اصلی و فراوانی و رتبه آنها

ردیف	مقوله	فراوانی	رتبه
۱	استقلال	۲۳	۱
۲	شناخت مبانی دینی	۱۰	۵
۳	تخصص علمی	۱۲	۴
۴	اعتلای کشور	۱۰	۶
۵	بصیرت و اقدام آگاهانه	۲۱	۲
۶	وحدت	۷	۸
۷	مردم محوری	۸	۷
۸	انسان‌سازی	۲۰	۳

بر اساس داده‌های جدول ۲، مقوله‌های استقلال، بصیرت و اقدام آگاهانه، انسان‌سازی، تخصص علمی، شناخت مبانی دینی، اعتلای کشور، مردم محوری و وحدت به ترتیب با ۲۳، ۲۱، ۲۰، ۱۲، ۱۰، ۱۰، ۸ و ۷ فراوانی در رتبه‌های اول تا هشتم قرار دارند. پس از استخراج و انتخاب مقوله‌های اصلی، مفاهیم مرتبط با آنها نیز استخراج شد.

مرحله ششم: کنترل کیفیت کدهای استخراجی

در این مرحله به کنترل کیفیت، روایی و پایایی کدهای استخراج شده پرداخته شد. برای ارزیابی کیفیت فراترکیب از ابزار گلین (2006) برای تعیین دقت، اهمیت و اعتبار مطالعات کمی

و کیفی استفاده شده است. افزون بر این، به‌منظور بررسی پایداری روش فراترکیب، ابتدا منابع منتخب برای فراترکیب، همراه با کدهای اولیه استخراج شده، در اختیار استاد هیئت علمی و متخصص در حوزه انقلاب اسلامی قرار گرفت، تا آنها نیز مقوله‌های اصلی و فرعی را از بین این کدها استخراج کنند و همه متخصصان روی ۸ مقوله اصلی پژوهش اتفاق نظر داشتند؛ اما در خصوص مقوله‌های فرعی استخراج شده اختلاف نظر اندکی وجود داشت که به اصلاح آنها پرداخته شد.

یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر، ابتدا کلیه شاخصهای مستخرج از مطالعات داخلی و خارجی به عنوان کدهای پژوهش در نظر گرفته شد و سپس بر مبنای مفاهیم کدهای حاصله، کدهای مشابه نیز در یک مفهوم واحد (تم‌های پژوهش) دسته‌بندی گردید که در جدول زیر به آن اشاره شده است.

جدول ۴. دسته‌بندی ویژگی‌های استخراج شده از مقالات

مقوله اصلی	مقوله فرعی	منابع
استقلال	روحیه شجاعت و استقلال طلبی علمی	صحیفه امام؛ ج ۲۱، ص ۴۳۱
	عدم وابستگی فکری	صحیفه امام؛ ج ۱۰، ص ۷۹
	مقابله با غرب زدگی، خودیابی و خودباوری	صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۷
	عدم وابستگی به شرق و غرب	صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۸۴
	قطع احتیاج از خارج، دانشگاه مستقنه محتاج، خروج از وابستگی مغزی، نقش دانشگاه: نجات از وابستگی فکری	ذوالفقارزاده، و سعدآبادی، ۱۳۹۳
	دانشگاه زمینه ساز استقلال مملکت، خودباوری و استقلال، قطع احتیاج از خارج، مستقل نه محتاج، خودکفایی در دانش، دانشگاه خودکفا و مستقل، خروج از وابستگی، دانشگاه معبر استقلال، استقلال ملت تابع تربیت های دانشگاهی، برگرداندن روی خود از غرب و شرق، عدم گرایش به شرق و غرب در دانشگاه ها، کسب علم از موضع استقلال، بریدن از خارج	احمدی فشارکی، ۱۳۸۷، ص ۲۰۸

جدول ۴. دسته بندی ویژگی های استخراج شده از مقالات

مقوله اصلی	مقوله فرعی	منابع
شناخت مبانی دینی	شناخت مبانی اسلام	صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۲۲-۳۲۳
	تقویت ایمان	صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۴۰۳
	تزکیه نفس، ایجاد تقوا، ایجاد استقامت، امانتداری، تهذیب نفس، تزکیه نفس،	صحیفه امام، ج ۹، ص ۵-۳
	تقدم تزکیه بر تعلیم	شیراوند و عبدی، ۱۳۸۹
	استفاده از کتب استاد شهید مطهری	صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۱۸۷-۱۸۸
رویکرد تخصص علمی	تحصیل علم با کمال جدیت	صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۲۶-۳۲۷
	کسب علوم و فنون برای اعتلای کشور	صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۸۴
	جدیت و فداکاری، تخصص در رشته های علمی اساس فعالیت دانشجویان	موسوی، ۱۳۹۵
	مجهز شدن به سلاح علم، صرف جوانی در راه علم، کوشش در راه علم، کسب علم، همه جا و همیشه، کسب علم، حتی از کافر، جدیت در کسب علم،	احمدی فشارکی، ۱۳۸۷، ص ۸
اعتلای کشور	سازندگی و توسعه، دانشگاه و جهاد سازندگی، تربیت عالم جهت اداره مملکت، تامین آینده، سهم دانشگاه در بازسازی کشور	احمدی فشارکی، ۱۳۸۷، ص ۲۲۶
	ترقی مملکت به دانشگاه	دژکام، ۱۳۸۱
	لزوم جهت دهی به دانشگاه ها، دانشگاه چراغ راه هدایت جامعه، دانشگاه بالاترین نهاد موثر در سعادت جامعه	ذوالفقارزاده، و سعدآبادی، ۱۳۹۳
	دانشگاه تعیین سرنوشت ملت	حسینی، ۱۳۸۴
بصیرت و افدام آگاهانه	مغز متفکر ملت	صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۷۱

جدول ۴. دسته‌بندی ویژگی‌های استخراج شده از مقالات

مقاله اصلی	مقاله فرعی	منابع
	مقابله با عدم التزام به احکام اسلامی	صحیفه امام، ج ۳، ص ۳۲۲-۳۲۳
	برخورد با استادان منحرف و خیانتکار	صحیفه امام، ج ۳، ص ۴۸۶-۴۸۴
	هوشیاری نسبت به مسائل کشور	صحیفه امام؛ ج ۲، ص ۱۷۷
	نقش کلیدی جامعه دانشگاهی و دانشجوی در سعادت جامعه	صحیفه امام؛ ج ۷، ص ۲۵۴
	قوه عاقله ملت، مساله محوری	صحیفه امام؛ ج ۸، صفحه ۱۴۱
	عدم تندروری در مواجهه با مکاتب انحرافی	صحیفه امام؛ ص ۸۱
	استقبال از حکومت اسلامی	ولایت فقیه؛ ص ۱۳۰
	مخالفت با طرح‌های استعماری	صحیفه امام، ج ۱، ص ۴۱۲
	توجه به مکتب مترقی اسلام و روشنگری برای مردم	صحیفه امام، ج ۳، ص ۱۷۱-۱۷۲
	دعوت مردم به صراط مستقیم	صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۱-۲
	شناسایی و برخورد با منحرفین	صحیفه امام، ج ۱۷، ص ۱۵۶
	جلوگیری از نفوذ عناصر انحرافی به دانشگاهها	صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۳۰-۴۳۱
	فرصت شناسی در دفاع از اسلام	صحیفه امام، ج ۳، ص ۲۶۲

جدول ۴. دسته بندی ویژگی های استخراج شده از مقالات

مقوله اصلی	مقوله فرعی	منابع
	شناخت مبانی اسلامی و مقابله با التقاط فکری	صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۲۰۸
	پرده برداری از جنایات شایعه سازان غربی علیه ایران، طرفداری از انقلاب، پاسداری از انقلاب با تمام قوا، دانشگاه چراغ راه جامعه	ذوالفقارزاده، و سعدآبادی، ۱۳۹۳
	نگهداری از انقلاب	دژکام، ۱۳۸۱
وحدت	اتحاد گروه های دانشجویی و تشکیل گروه اسلامی و ملی، مقابله با منحرفان و تفرقه افکنان	صحیفه امام، ج ۱۰، ص ۸۰
	وحدت مذهبی در دانشگاه	صحیفه امام، ج ۱، ص ۲۶۷-۲۶۸
	حفظ انسجام	صحیفه امام، ج ۸، ص ۳۱۵-۳۱۶
	وحدت حوزه و دانشگاه	صحیفه امام، ج ۳، ص ۴۸۶
	جداکردن روحانیت از دانشگاه نقشه دشمن	صحیفه امام، ج ۶، ص ۴۵-۴۶
	روابط دوستانه طلاب علوم دینی و دانشگاهیان	آقایپور و حسینی سوخته سرایی، ۱۳۸۹
	حضور فعال در مساجد	صحیفه امام، ج ۱۲، ص ۳۹۳
مردم محوری	دخالت مردم در دانشگاه	احمدی فشارکی، ۱۳۸۷، ص ۲۲۷
	سهیم بودن دانشگاه در همفکری و تعاون	آقایپور و حسینی سوخته سرایی، ۱۳۸۹
	همراهی دانشجویان با مردم، همراهی دانشجویان با بازاریان	دژکام، ۱۳۸۱

جدول ۴. دسته‌بندی ویژگی‌های استخراج شده از مقالات

مقاله اصلی	مقاله فرعی	منابع
	نیاز محوری و کارگشایی در رفع نیازها، دانشگاه برای ملت	موسوی، ۱۳۹۵
	حسن خدمت‌گذاری به مردم	حسینی، ۱۳۸۴
انسان‌سازی	تربیت انسان مومن، دانشگاه مهد تربیت، تحول در اشخاص، کوشش برای انسان‌سازی، نقش دانشگاه در ساختن انسان، تعلیمات همراه با تربیت انسانی، اصلاح آدمها، نجات از غریزدگی، لزوم حضور علمای اخلاق در دانشگاه‌ها، تربیت مطابق با فطرت الهی، ساختن انسانهای متعهد، ساختن جوانان	احمدی فشارکی، ۱۳۸۷، ص ۱۹۷
	نقش تربیتی اساتید دانشگاه بر خود و دانشجویان	دژکام، ۱۳۸۱
	دانشگاه مرکز تربیت، تهذیب و تعهد با هم	موسوی، ۱۳۹۵
	تربیت انسان مؤمن متقی، خروجی دانشگاه: انسان اسلامی، انسان شدن مبنای اصلاح همه چیز، مسئولیت مدیران دانشگاهی: ساختن انسان الهی، لزوم حضور علمای اخلاق در دانشگاه، خروجی دانشگاه: انسان عالم مؤمن، اصلاح انسانها: مقدم بر همه چیز	ذوالفقارزاده، و سعدآبادی، ۱۳۹۳

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مطابق با بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که محققان مولفه‌های مختلفی را در خصوص مولفه‌های آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی (ره) برشمرده‌اند. برخی با رویکرد دانشگاه اسلامی به بررسی منویات امام خمینی (ره) پرداخته بودند. (موسوی، ۱۳۹۵؛ قنبری و منافی، ۱۳۹۵؛ رضایی و شرفی، ۱۴۰۱). برخی دیگر نیز خود دانشگاه و آموزش عالی را از دیدگاه امام خمینی (ره) مورد بررسی قرار دادند که پس از بررسی‌های صورت گرفته در پژوهش حاضر، برداشت کامل‌تر و جامع‌تری از بیانات امام‌راحل پیرامون آموزش عالی صورت گرفت. برای نمونه در پژوهش ذوالفقارزاده و سعدآبادی (۱۳۹۳) به پنج مقوله اصلی انسان‌سازی، استقلال فکری و تحقق فرهنگ توانستن، پی‌ریزی و ساختن آینده، تضمین سعادت ملت‌ها و چراغ راه جامعه، حفظ تداوم انقلاب اسلامی اشاره نموده‌اند. این درحالی است که در پژوهش حاضر ضمن اشاره به موارد فوق به مولفه‌های دیگری همچون شناخت مبانی دینی، رویکرد تخصصی به علم، وحدت و مردم‌محوری

نیز پرداخته شده است. در مجموع پژوهش حاضر جامع ترین پژوهش در حوزه مولفه های آموزش عالی از دیدگاه امام خمینی (ره) می باشد.

در پژوهش حاضر مشخص گردد که دانشگاه تراز انقلاب اسلامی، بر اساس تصویری که امام خمینی (ره) کرده اند، علاوه بر آنکه باید کشور را به پیش برد، راهکاری برای انسان سازی و تداوم انقلاب اسلامی است؛ این دانشگاه با پیشینه نظری، فلسفی جدید که مبتنی بر میراث اسلامی بود به وجود آمد، نهادهای جدیدی در دانشگاه تأسیس شدند و دستاوردهای دانشگاه و نهادهای دانشگاهی افزون گشت. در پژوهش حاضر طبق بیانات بنیان گذار انقلاب اسلامی تربیت باید قرآنی باشد و اسلام و مکتب های توحیدی باید زمینه ساز انسان سازی در جوامع باشند، اما این فرایند چه پیشینه و تباری داشته است. دانشگاه تراز انقلاب اسلامی محصول تاریخ معاصر ایران است. لذا امام خمینی (ره) با توجه به شکل گیری دانشگاه در دوران معاصر و رویارویی سنت و تجدد و آغاز دوران جدید ایران، با بهره مندی از مبانی عمیق و اصیل اسلامی و معارف فلسفی اندیشه اسلامی نسخه به روز شده ای از آموزش عالی ارائه می نماید.

همچنین با بررسی بیانات امام خمینی (ره) و مطالعه ی کتاب ها و پژوهش های مرتبط با موضوع پژوهش، برخی از ارزش های مدنظر ایشان در مورد ارکان مختلف آموزش عالی اعم از دانشگاه، دانشجو و اساتید آن حوزه استخراج شد که دیدگاه جامعی از تربیت در مکتب اسلامی و جایگاه آموزش عالی در آن را به صورت موردی به دست می دهد. یکی از موارد داری اهمیت از نگاه امام خمینی (ره) دانشگاه سه وظیفه دارد: انسان سازی، قطع وابستگی و استقلال کشور و حفظ و تداوم انقلاب اسلامی. همچنین ایشان به تفاوت میان تربیت در دانشگاه های غربی و اسلامی تاکید ویژه ای داشته و همواره معتقدند که دانشگاه های اسلامی با اجرای طرح های تربیتی اسلامی همه ی جامعه را به وحدت و توحید سوق می دهند. امام خمینی جایگاه بالایی برای دانشگاه قائل بود و معتقد بود که دانشگاه می تواند انسان ساز باشد. همچنین مکتب و نظام تربیتی اسلامی را جامع ترین بستر، جهت ایجاد دانشگاه تراز انقلاب اسلامی و تربیت دانشجوی انقلابی می دانستند.

با توجه به اهمیت و ضرورت تاثیرگذاری آموزش عالی بر روند آتی جامعه و فاصله ای که بین آرمان های امام خمینی (ره) با وضع کنونی شاهد هستیم، بازنگری نسبت به سیاست های فعلی

آموزش عالی ضروری به نظر می‌رسد. به نحوی که در دهه گذشته شاهد تلاطم‌های جدی در حوزه دانشگاه‌های کشور بوده ایم. از نگاه‌های سیاسی به دانشگاه گرفته تا تهاجم فرهنگی نسبت به جوانان ایران اسلامی برخی از مواردی است که به اهمیت این موضوع می‌افزاید. لذا به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان این حوزه پیشنهاد می‌گردد نسبت به یافته‌های پژوهش حاضر و بازنگری سیاست‌ها و برنامه‌های آموزش عالی اهتمام ورزند.

فهرست منابع

- قرآن کریم
- احمدی فشارکی، حسنعلی (۱۳۸۷). دانشگاه و دانشگاهیان از دیدگاه امام خمینی (س)، دفتر چهاردهم، ویراست دوم، چاپ ششم، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خمینی، سید روح الله (۱۳۸۵). صحیفه امام (دوره ۲۲ جلدی)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- آقایور، سیدمهدی، و حسنی سوخته سرایی، مختار (۱۳۸۹). نقش دانشگاه در جامعه از منظر امام خمینی (ره). کنگره ملی بررسی اندیشه های فرهنگی اجتماعی حضرت امام خمینی (ره).
- پرایس، کینگسلی (۱۳۸۶)، زمینه ای برای بازشناسی و نقادی فلسفه تعلیم و تربیت در جهان غرب. تهران: انتشارات اطلاعات.
- تسلیمی، محمد سعید؛ علیپور، میثم (۱۳۹۸). رویکردهای استعدادپژوهی در خط مشی های نخبگانی کشور. مدیریت دولتی، ۱۱ (۱)، ۱۵۰-۱۲۲.
- حسینی، سید حسین (۱۳۸۴)، نظری بر اهداف تربیتی در دانشگاه از دیدگاه امام خمینی (ره)، دانشگاه اسلامی، زمستان ۱۳۸۴، شماره ۲۸، ۸۵-۱۰۶.
- خلیلی، ابراهیم (۱۴۰۱). [ویژگی های استاد دانشگاه در آموزش عالی ایران مبتنی بر اندیشه های مقام معظم رهبری؛ یک مطالعه داده بنیاد](#)، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۵۶ (۳۰)، ۱۶۵-۲۱۵.
- دژکام، رضا (۱۳۸۱). نقش دانشجویان در تحولات سیاسی و اجتماعی از دیدگاه امام خمینی (ره)، دانشگاه اسلامی زمستان ۱۳۸۱، شماره ۱۵، ۴۷-۵۶.
- ذوالفقار زاده، محمد مهدی و سعدآبادی، علی اصغر (۱۳۹۳). بازتعریف کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه بر اساس آرمانهای اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال هفدهم، شماره ۶۵.
- رحیمی پطرودی، سهیل (۱۳۹۰). دانشگاه اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره). تهران: پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی.
- رضایی ورمزیا، فروزان و شرفی، محمود (۱۴۰۱). مولفه ها و شاخصهای دانشگاه اسلامی در اندیشه امام خمینی (ره)، فصلنامه رهیافت های نوین مدیریت جهادی و حکمرانی اسلامی، شماره هشتم، ۱-۴۷.
- رضائی، غزاله (۱۳۹۲)، دانشگاه اسلامی از منظر قرآن و روایات با تکیه بر آراء رهبر انقلاب اسلامی ایران. ریگی، حامد و حاجی زاد، محمد و سلیمی، لادن (۱۴۰۱). مبانی فلسفی الگوی پرورش تفکر راهبردی مدیران دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- سهرابی، بابک، خللی جعفرآباد، احمد، رودی، امیر (۱۳۹۶). کشف ویژگیهای حوزههای تحقیقاتی نوظهور با استفاده از روش فراترکیب. سیاست علم و فناوری، ۹ (۴)، ۱۵-۳۰.

شیراوند، محسن، و عبدی، حمید. (۱۳۸۹). مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه امام خمینی (ره). کنگره ملی بررسی اندیشه‌های فرهنگی اجتماعی حضرت امام خمینی (ره).

قنبری، سیروس و منافعی، کاظم (۱۳۹۵). الگوی راهبردی تحقق دانشگاه اسلامی از منظر امام خمینی (ره)، پژوهشنامه انقلاب اسلامی، ۶(۱۹)، ۱۳۳-۱۶۹.

موسوی، فرانک (۱۳۹۵). سیاست‌گذاری تحقق دانشگاه اسلامی با تأمل بر دیدگاه امام خمینی (س)، پژوهشنامه متین، سال هجدهم، شماره هفتاد و سه، زمستان ۱۳۹۵، ۱۲۷-۱۴۳.

موسوی، سیدفضل الله (۱۳۸۷). جایگاه دانشگاه از دیدگاه امام خمینی، ماهنامه علوم انسانی.

مهری، فاطمه (۱۳۹۲)، تطبیق شاخصه‌های اخلاق فردی و اجتماعی دانشجو در اندیشه و آراء امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری با آیات و روایات. پایان نامه کارشناسی ارشد.

نجاران طوسی، حامد و فاتح راد، مهدی و برزنونی، محمدعلی و حسنی آهنگر، محمدرضا و محمدی، ابوالفضل (۱۳۹۶). الگوی دانشگاه تراز انقلاب اسلامی، فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت اسلامی، سال ۲۵ شماره ۳، پاییز ۱۳۹۶: ۵۲-۲۱.

هادوی نژاد، مصطفی و اسماعیل زاده، منصور و دستاران، لیلا (۱۳۹۸). آمایش شاخص‌های پایش اهداف کلان فرهنگی دانشگاه: مطالعه ای موردی، دومین همایش ملی فرهنگ دانشگاهی.

یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۹۲). کیفیت در آموزش عالی، تهران: سازمان سمت.

- Barnett, R. (1990). the idea of higher education. buckingham: srhe and the open university press.
- Maheshwari S.Naik and B.S. Naik(2019), an overview of higher education: in context of legislative & institutional regulations, Journal of Emerging Technologies and Innovative Research, Volume 6 Issue 3, March-2019, eISSN: 2349-5162
- Sandelowski, M. and Barroso, J.(2007). Toward a Meta synthesis of qualitative findings on motherhood in HIV-positive women. Research in Nursing & Health, 26(2), 153-170.
- Walsh, D., & Downe, S. (2005). Meta-synthesis method for qualitative research: a literature review. Journal of advanced nursing, 50 (2), 204-211.

